

Тема 13. Юридична відповідальність у сфері спорту. Спортивні спори та їхнє вирішення

1. Поняття та види правопорушень у сфері спорту
2. Правове регулювання юридичної відповідальності у галузі спорту
3. Відповідальність за допінгові порушення
4. Цивільно-правова відповідальність за завдану шкоду у сфері спорту.
5. Адміністративна відповідальність за проступки у галузі фізичної культури та спорту.
6. Вирішення спортивних спорів.
7. Розгляд спортивних спорів Міжнародним спортивним арбітражним судом

1. Поняття та види правопорушень у сфері спорту

Відносини в галузі спорту, як і будь-які інші суспільні відносини, потребують правового забезпечення, а їх масовість, присутність у житті окремої людини, нації, всього народу спричиняють необхідність всебічного підходу до формування нормативної бази, що, власне, пояснює комплексність галузі права, яка б стала регулятором даних відносин.

Поряд з позитивними аспектами в розвитку спорту існує й низка правопорушень, які також потребують правового регулювання. Якщо, наприклад, окремо розглянути професійний спорт, а саме комерційний аспект спортивної діяльності, то відразу вбачаються такі проблеми, як: вживання допінгу, договірні матчі (маніпулювання результатами змагань), маніпулювання на тоталізаторі, порушення громадського порядку глядачами спортивних заходів та інші. Виходячи з цього, серед проблем сучасного спорту все більшого значення починає набувати проблема допінгу і вона є найбільш переслідуваним правопорушенням. Вона є надзвичайно складною, оскільки включає в себе декілька видів відповідальності адміністративна, цивільна, дисциплінарна, в особливих випадках кримінальна. Також контролюється ЗУ «Про антидопінговий контроль у спорті», згідно з яким допінг - це речовини та методи, які застосовуються для підвищення працездатності спортсменів і є потенційно небезпечними для їх здоров'я та заборонені для використання Антидопінговим кодексом Олімпійського руху. Медичні аспекти обумовлені тим, що використання допінгів спортсменами призводить до негативних, а в ряді випадків трагічних наслідків для їх здоров'я. У зв'язку з цим міжнародні спортивні та медичні організації протягом тривалого часу проводять боротьбу з допінгом. Однак ця боротьба не надає бажаних результатів: використання допінгу спортсменами триває. Проблема допінгу не є до кінця вирішеною і з юридичного боку.

На даний час згідно з документами міжнародного спортивного руху розробка та впровадження антидопінгових освітніх програм займає одне з головних місць, але у багатьох країнах знаходиться на низькому рівні або навіть практично відсутнє ефективне вирішення методо логічних і технологічних питань даного процесу. Необхідно більш активно впроваджувати освітні програми первинної профілактики вживання допінгу в спорті серед молоді України, враховувати вікову спадкоємність контингенту та відповідно до виховних завдань, забезпечувати соціальну адаптацію юних спортсменів, їх

інтеграцію до спортивного середовища. Програма повинна передбачати не тільки превентивні заходи боротьби з наркотизацією суспільства і шкідливими звичками, але і з порушенням спортсменами антидопінгових правил. Створення дієвої системи антидопінгового контролю в Україні, яка має забезпечити ефективне обмеження та запобігання застосування допінгу потребує вирішення низки питань. Слід зазначити, що є необхідність й об'єктивні передумови розробки і прийняття загальної концепції, яка б узагальнила чисельну кількість отриманих даних та слугувала основою для розробки ефективних заходів антидопінгового контролю за рахунок удосконалення законодавчої і нормативно-правової бази та інфраструктури антидопінгової політики в Україні, які мають бути приведеними у відповідність до сучасних міжнародних стандартів.

Що стосується другого виду правопорушень, договірний матч (маніпулювання результатами змагань) – футбольний матч, який проведено із заздалегідь фіксованим результатом або з такими умисними порушеннями, що призвели (чи мали призвести) до анулювання його результатів, внаслідок будь-якого впливу або попередньої змови. Іншим видом такого шахрайства, яке набагато переважає до пінг, є маніпулювання певним змаганням шляхом попередніх домовленостей про його кінцевий результат. Як правило, такі протиправні дії спрямовані на програш, і у більшості випадків стосуються цілих команд. Цей вид має підвид: спортивне маніпулювання.

Спортивне маніпулювання – коли між двома спортивними командами або спортсменами укладається угода про досягнення певного результату в змаганні, за що одна сторона отримує винагороду (грошову, матеріальну), а друга сторона – право на участь у міжнародних змаганнях, або їх виграє, або виграє національні змагання, або не перейде у нижчу лігу, чи перейде у вищу тощо.

Третій вид правопорушення, гра на тоталізаторі є найнебезпечнішим видом маніпулювання і спрямована, насамперед, на футбольні матчі (70% усіх ставок). Протягом багатьох років спортивний тоталізатор вважався сферою інтересів дрібних шахраїв, проте зараз це є пірамідою, в якій агенти підкуповують спортсменів та спортивних суддів, посильні, які роблять ставки. Для цих людей кримінал є буденною справою, і одного разу вступивши з ними у гру, суб'єкт маніпулювання ризикує здоров'ям, життям, кар'єрою, іншими благами, якщо не погоджується на їхні умови. У багатьох країнах маніпулювання результатами спортивних змагань є кримінальним злочином, хоч підпадає таке правопорушення під дію різних законів – кримінальних, спортивних, про корупцію тощо. Отримавши інформацію про можливу маніпуляцію результату змагань, спортивна федерація проводить розслідування та орган, відповідальний за розгляд дисциплінарних справ, ухвалює відповідне рішення щодо осіб, які підпадають під його юрисдикцію.

Четвертий вид, це правопорушення громадського порядку глядачами спортивних заходів. Адміністративно-правове регулювання охорони громадського порядку та безпеки під час проведення спортивних заходів забезпечується: Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства внутрішніх справ, наказами, розпорядженнями, інструкціями, що регламентують питання організації і тактики діяльності органів внутрішніх справ у цих умовах, та іншими нормативними актами органів внутрішніх справ, органів

державного управління і державної влади, що регламентують громадські відносини у сфері охорони громадського порядку. Упродовж останніх десятиліть в українському суспільстві спостерігається суттєве зростання впливу західної субкультури «спортивних фанатів» на формування культури поведінки спортивних уболівальників. Групові порушення громадського порядку та масові заворушення належать до тих видів злочинів, які можна вчинити лише у співучасті.

Суспільна небезпека масових заворушень пов'язана також з тим, що подібні дії можуть дестабілізувати обстановку в країні, зумовити або бути пов'язаними з іншим тяжкими і особливо тяжкими злочинами. Адміністративно-правова охорона громадського порядку під час проведення масових спортивних заходів – це підзаконна виконавчо-розпорядча діяльність, яка полягає у створенні умов для реалізації прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, охорони цих прав, створення обставин правового комфорту для широкого загалу осіб, шляхом недопущення порушення одними особами прав і свобод та законних інтересів інших осіб у громадських місцях, адміністративного нагляду та застосування до правопорушників режиму громадського порядку засобів адміністративного примусу. Підсумовуючи вищесказане, на мій погляд, більш вдалою є категорія «запобігання». Вона повинна об'єднувати поняття «профілактика», «попередження» і «припинення», причому саме в такій послідовності, яка характеризує, окрім іншого, і ступінь наближення суспільно-небезпечного діяння до його безпосереднього вчинення. Після вчинення правопорушення чи злочину розпочинається дія другого напрямку протидії – застосування адміністративно-правових, цивільно-правових та кримінально-правових засобів впливу на особу, основним з яких залишається покарання.

2. Правове регулювання юридичної відповідальності у галузі спорту

Юридична відповідальність проявляється через застосування заходів державного примусу до винної особи за вчинене правопорушення. В чинному законодавстві України відсутнє загальне поняття даної категорії права, але в теорії права існує велика кількість її дефініцій.

Ознаками юридичної відповідальності є те, що вона: є результатом правопорушення; являє собою державний примус та вміщує в собі підсумкову оцінку діяльності суб'єкта правопорушення; тягне за собою настання негативних наслідків для суб'єкта правопорушення, передбачених санкцією правової норми; завжди реалізується у встановлених законом процесуальних формах.

Видами юридичної відповідальності є: кримінальна, адміністративна, цивільно-правова (матеріальна), дисциплінарна, тощо. Всі ці види притаманні і спортивним відносинам – відповідно до ст. 54 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» особи, винні у порушенні законодавства у сфері фізичної культури і спорту, несуть цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до закону.

Джерелами правового регулювання юридичної відповідальності є нормативно-правові акти відповідної галузі права.

До цивільно-правової відповідальності притягуються суб'єкти спортивних відносин відповідно до положень Цивільного кодексу України у зв'язку,

наприклад, зі завданням шкоди, заподіяної життю та здоров'ю фізичної особи під час проведення спортивних змагань (справа № 6-693св09, що розглядалась Колегією суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України 3 червня 2009 року¹) або у зв'язку зі завданням матеріальної шкоди під час проведення спортивних змагань (справа № 522/3337/14ц, що розглядалась Приморським районним судом міста Одеси 18 серпня 2014 року), тощо.

До кримінальної відповідальності та адміністративної відповідальності притягуються суб'єкти спортивних відносин відповідно до положень Кримінального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України, наприклад, за злочини, що пов'язані з корупційними діяннями в сфері спорту (підкуп судді змагання, договірні матчі); за зловживання посадовою особою своїм службовим становищем, підробку офіційних документів, заволодіння грошовими коштами фізкультурно-спортивної організації (справа № 5-824км15, що розглядалась Колегією суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ 19 серпня 2014 року); за організацію видовищ за участю бійцівських порід тварин, що порушують вимоги Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження»; за правопорушення, що посягають на громадський порядок і без пеку громадян під час проведення спортивних змагань – організацію масових заворушень, хуліганство; за дискримінацію (справа № 801/4018/13-а, що розглядалась Окружним адміністративним судом Автономної Республіки Крим 25 червня 2013 року); за розпалювання соціальної, расової, національної та релігійної ворожнечі в сфері фізичної культури і спорту, тощо.

До дисциплінарної відповідальності притягуються суб'єкти спортивних відносин відповідно до положень Кодексу законів про працю, наприклад, за порушення умов трудового контракту, за порушення вимог Закону України «Про оплату праці» (справа № 22-5526/10, що розглядалась Колегією суддів судової палати у цивільних справах апеляційного суду Запорізької області 09 вересня 2010 року, справа № 334/347/13-ц, що розглядалась Ленінським районним судом міста Запоріжжя 29 липня 2013 року), тощо. Але сфері спорту притаманні і спеціальні види відповідальності, що передбачені в регламентах проведення спортивних змагань, як то: дискваліфікація суб'єкта спортивних правовідносин за порушення правил гри або за використання допінгу, відсторонення суддів, позбавлення команди підтримки уболівальників, тощо. Ці види відповідальності змушують суб'єкта спортивних правовідносин зазнавати певних обмежень, наприклад, проходження штрафного кола в біатлоні, видалення гравця з ігрового майданчика на певний час, тощо.

Питання віднесення «спортивної відповідальності» до різновидів юридичної є досі невирішеним на науковому рівні. Але, не підлягає сумніву теза про те, що застосування деяких обмежень, зазначених вище (наприклад, дискваліфікація гравця у зв'язку із порушенням правил гри) не є мірою державного примусу – подібні санкції не містяться в законодавчих актах, а отже, такі заходи «спортивної відповідальності» не можуть відноситись до юридичної відповідальності. З іншого боку, порушення регламентів міжнародних організацій може бути підставою притягнення суб'єкта спортивних правовідносин до одного з видів юридичної відповідальності (наприклад, притягнення суб'єкта спортивних відносин до цивільної відповідальності у

зв'язку із порушенням Дисциплінарних правил УЄФА – справа № 2010\6340\12, що розглядалась Дергачівським районним судом Харківської області 18 лютого 2013 року, справа № 2020/4580/2012, що розглядалась Комінтернівським районним судом міста Харкова 18 червня 2012 року).

3. Відповідальність за допінгові порушення

Головна ідея спортивних змагань – не перемога, а участь у змаганнях, спортивний інтерес – вже давно втратили свою актуальність, оскільки кожний спортсмен прагне перемоги, яка крім задоволення морального стану, соціальних привілеїв, поваги й шани, обіцяє значні комерційні вигоди. Жорсткі умови конкуренції в спорті, на жаль, призвели до широкого використання заборонених речовини і методів, що анулює чистоту спорту. Випадки вживання допінгу були зареєстровані майже в усіх олімпійських видах спорту, майже жодні Олімпійські ігри або чемпіонати світу з відповідних видів спорту не пройшли без виявлення випадків використання заборонених речовин.

Починаючи з 1967 р. існує медична комісія МОК, яка вперше почала вимагати від кожного провідного спортсмена відповідних паперів про відмову від вживання будь яких препаратів для досягнення кращих результатів, а також за провадженій перший перелік заборонених препаратів та введено правило обов'язкового допінг-контролю на міжнародних змаганнях. Міжнародний олімпійський комітет, Міжнародний паралімпійський комітет, міжнародні федерації, національні олімпійські комітети та паралімпійські комітети, організатори великих спортивних заходів є антидопінговими організаціями, які сприяють боротьби з вживанням допінгу та відповідальні за прийняття та виконання або реалізацію антидопінгових правил в рамках їх повноважень. До міжнародних стандартів боротьби з допінгом, слід віднести: Олімпійську хартію та Міжнародну Конвенцію «Про боротьбу з допінгом в спорті», прийняту в Парижі 19 жовтня 2005 (Конвенція ЮНЕСКО), Антидопінгову конвенцію Ради Європи, (ETS N 135), Страсбург, 16 листопада 1989 року, Всесвітній антидопінговий кодекс, діяльність Міжнародного олімпійського комітету, Всесвітнього антидопінгового агентства (ВАДА). Вищою судовою інстанцією у світі спорту є Спортивний арбітражний суд. Із метою вирішення спортивних спорів за допомогою арбітражу та медіації, створено два органи: Міжнародна рада з питань спортивного арбітражу (ICAS), Спортивний арбітражний суд (CAS). Місцем знаходження обох ICAS та CAS є Лозанна, Швейцарія. Найвідомішими арбітражними центрами у сфері спорту є Бельгійська арбітражна комісія по спорту (Comission Beige d 'arbitrage pour le sport), Національний спортивний центр з вирішення спорів в Австралії (National Sport Dispute Center), Палата по вирішенню суперечок в галузі спорту в Італії (Camera di Conciliazione e Arbitrato per lo Sport). Також в деяких країнах розроблені Спортивні кодекси, наприклад Спортивний кодекс Бразилії, Спортивний кодекс Франції. Вітчизняним механізмом боротьби з вживанням допінгу є Закон України «Про фізичну культуру і спорт», Закон України «Про антидопінговий контроль у спорті», Положення про Національний антидопінговий центр тощо. Україна є членом Антидопінгової конвенції, ратифікованої Законом України від 15 березня 2001 року № 2295, та Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті, ратифікованої Законом України від 3 серпня 2006 року № 68. Держави, які

ратифікували зазначені Конвенції, взяли на себе зобов'язання забезпечувати зменшення та остаточне усунення допінгу у спорті та зобов'язалися в межах своїх відповідних конституційних положень вжити заходів, необхідних для застосування положень цих Конвенцій. Загальне визначення поняття «допінг» надається у ст. 2 Антидопінгової Конвенції, в якій, зазначається, що «допінг у спорті» означає призначення спортсменам або спортсменкам чи використання ними фармакологічних класів допінгових препаратів або допінгових методів. Стаття 1 Закону України «Про антидопінговий контроль у спорті», закріплює наступне визначення: «допінг – це речовини та методи, які застосовуються для підвищення працездатності спортсменів і є потенційно небезпечними для їх здоров'я та заборонені для використання Антидопінговим кодексом Олімпійського руху».

Класифікація допінгових класів речовин, наведена в додатку до Антидопінгової Конвенції: А. Стимулятори. В. Наркотики. С. Анаболічні стероїди. D. Діуретики. Е. Пептидні та глікопротеїнові гормони та їх аналоги. ВАДА зобов'язана публікувати список заборонених речовин та методів як Міжнародний стандарт так часто, як необхідно, але не рідше одного разу на рік. Зазвичай оновлений список набуває чинності з 1 січня кожного року, а за два місяці до цього ВАДА розміщує його на своєму офіційному сайті. Зміни до Забороненого списку вносяться і публікуються у міру виникнення потреби. Проте з метою передбачуваності новий Заборонений список публікується щорічно, незалежно від того, чи були внесені зміни до нього. ВАДА завжди публікує найостаннішу версію Забороненого списку на своєму сайті. Заборонений список є невід'ємною частиною Міжнародної конвенції «Про боротьбу з допінгом в спорті». ВАДА інформує Генерального директора ЮНЕСКО про будь-які зміни до Забороненого списку Персональним обов'язком кожного спортсмена є недопущення потрапляння забороненої субстанції в його організм. Спортсмени несуть відповідальність за будь-яку заборонену субстанцію або її метаболіти чи маркери, виявлені в узятих у них пробах. Відповідно немає потреби доводити факт наміру, помилки, халатності або усвідомлення спортсменом того, що він використовував допінг. Таким чином, порушення антидопінгового правила має місце безвідносно вини спортсмена. В різних рішеннях Міжнародного спортивного арбітражного суду це правило має назву «об'єктивна відповідальність». Вина спортсмена береться до уваги під час визначення наслідків порушення цього антидопінгового правила. Достатнім доказом порушення антидопінгового правила відповідно до ст. 2.1 Всесвітнього антидопінгового кодексу є одне з наступного: наявність забороненої речовини, її метаболітів чи маркерів у пробі А спортсмена, якщо спортсмен відмовляється від аналізу проби Б і ця проба не аналізується; або коли проба Б спортсмена аналізується і результат аналізу проби Б підтверджує наявність забороненої речовини, її метаболітів чи маркерів в пробі А спортсмена; або коли пробу Б спортсмена розділено на дві ємності та аналіз другої ємності підтверджує наявність у ній забороненої речовини, її метаболітів чи маркерів, знайдених у першій ємності². У разі встановлення факту вживання спортсменом допінгу до нього згідно з вимогами антидопінгового Кодексу Олімпійського руху та компетентних органів відповідних спортивних організацій застосовуються наступні санкції: попередження, визнання недійсними спортивних результатів,

позбавлення спортивних медалей чи призів, виданих у натуральній або грошовій формі, тимчасова або довічна заборона брати участь у спортивних змаганнях. Результат участі спортсменів у командних змаганнях, що розпочалися, анулюється в разі встановлення факту вживання допінгу одним із членів такої команди.

4. Цивільно-правова відповідальність за завдану шкоду у сфері спорту

Поряд із позитивними аспектами у розвитку спорту існує й низка негативних чинників, які також потребують правового регулювання¹. Комерційна складова професійного спорту, нажаль, пов'язана з певною низкою проблем серед яких варто виділити такі, як: вживання допінгу, договірні матчі, спекуляції з квитками, махінації на тоталізаторах, порушення громадського порядку глядачами спортивних заходів, нанесення шкоди тощо. Ясна річ, що за кожне з цих правопорушень особа, винна у його вчиненні, обов'язково має нести юридичну відповідальність.

Сучасна міжнародна практика дає підстави говорити про застосування інструментарію цивільно-правової відповідальності у сучасному спорті, хоча правомірне вирішення конфліктів у сфері спорту є надзвичайно суперечливим. Тут часто бракує чіткого теоретичного обґрунтування і визначення еталонів культури поведінки в ході спортивного змагання. Така ситуація виникла ще в 1985 році, коли вперше англійський суд розглядав справу про грубе поведіння спортсмена, де також вперше згадувалося «про відсутність стандартів обережного поведіння гравців у змагальних видах спорту і, перш за все, в тих, де можливий фізичний контакт між гравцями» (справа *Condon v Basi* [1985] WRL 866).

ФІФА ввела у дію програму щодо захисту футбольних клубів, згідно з якою провідні команди, що делегують своїх гравців у національні команди, зможуть розраховувати на серйозні компенсації в разі їх травм. Прецедент вже мав місце. Захисник мадридського «Реала» Марсело, який виступав за збірну Бразилії, отримав серйозне ушкодження стопи, через якого вибув на три місяці. ФІФА виплатило мадридському клубу компенсацію у розмірі 1,8 млн євро за травму Марсело. Це буде перший випадок в історії спеціальної програми, прийнятої перед лондонською Олімпіадою 2012 року. Травма бразильця обійшлась ФІФА у 20 548 євро в день. Згідно з програмою ФІФА, це вища фінансова оцінка здоров'я футболіста, що складається із заробітної плати гравця у своєму клубі. Відомості про непритягнення до цивільно-правової відповідальності учасників спортивних змагань знаходять відображення в основному в корпоративних нормативних актах спортивних організацій. Так, правила ФІФА свідчать, що «суддя не може притягуватися до цивільної відповідальності за будь-яку травму, отриману гравцем, офіційною особою або глядачем, будь-які збитки, завдані майну будь-якого роду, будь-який інший збиток, нанесений будь якій особі, клубу, компанії, асоціації чи іншій організації, який виник або можуть виникнути внаслідок будь-якого рішення, прийнятого ним відповідно до вимог правил гри або щодо звичайних процедур, необхідних для організації матчу, проведення та управління ним». Крім того, показовою є «справа» Жана-Марка Босмана і футбольного клубу

«Шарлеруа» проти ФІФА, в якому клуб виставив свої претензії на 1,25 млн євро компенсації за отриману травму їх провідного гравця Абдельмаджід Оулмерса і за витрати на його лікування протягом семи місяців. Крім того, гравець втратив можливість грати у Лізі чемпіонів УЄФА. Позиція ж ФІФА полягала в тому, що травму гравець отримав раніше, а вже в товариському матчі між Марокко і Буркіна-Фасо ця травма була тільки посилена. У юридичній літературі під юридичною відповідальністю розуміється застосування в особливому процесуальному порядку до особи, яка вчинила правопорушення, засобів державного примусу, передбачених санкцією правової норми. Стаття 54 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» визначає відповідальність, яка настає за порушення законодавства у сфері фізичної культури і спорту: «особи, винні у порушенні законодавства у сфері фізичної культури і спорту, несуть цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до закону».

Відповідно до ч. 1 ст. 1166 ЦК України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується у повному обсязі особою, яка її завдала.

Варто враховувати, що поведінка особи, яка завдала шкоду, може охоплювати не тільки її активні дії, але й бездіяльність. Бездіяльність визнається протиправною, якщо особа була зобов'язана вчинити певну дію, проте не вчинила її. Необхідною умовою застосування відповідальності є також наявність причинно-наслідкового зв'язку. Так, ч. 1 ст. 1166 ЦК України передбачає, що завдана шкода відшкодовується особою, яка її завдала. Таким чином, «особа визнається відповідальною за шкоду, якщо встановлено, що без її винного діяння шкода не була б заподіяна.

Умова причинного зв'язку часто має значення для притягнення юридичних осіб до цивільної відповідальності. Адже інколи при чині завдання шкоди фізичній особі – спортсмену або вболівальнику є дії саме цих осіб, а не протиправна поведінка представників спортивного клубу. Ще однією умовою деліктної відповідальності є вина. Протягом тривалого часу у науці цивільного права панувало уявлення про вину, як психічне ставлення особи до своєї поведінки у вигляді умислу або необережності. Елементами вини визнавалися прямий та непрямий умисел, груба та проста необережність. Зазначена концепція була запозичена з кримінального права. У вітчизняному спорті також часто виникають конфліктні ситуації, пов'язані з необхідністю відшкодування шкоди, проте чинне законодавство не містить інших норм, окрім загальної норми ст. 1166 ЦК України, які б передбачали механізм відшкодування шкоди у сфері спорту з урахуванням відповідної специфіки. Зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди регламентуються положеннями Цивільного кодексу України. Згідно з кодексом шкода, яка заподіяна особі або майну громадянина, а також шкода, завдана майну юридичної особи, підлягає відшкодуванню в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від відшкодування шкоди, якщо доведе, що шкода заподіяна не з її вини. У відшкодуванні шкоди може бути відмовлено, якщо шкода заподіяна на прохання або за згодою потерпілого, а дії заподіювана шкоди не порушують моральні принципи суспільства. Відповідальність може покладатися не тільки на заподіювача шкоди, а й на його

роботодавців. Так, згідно з вимогами ЦК України юридична особа або громадянин відшкодовує шкоду, заподіяну його працівником при виконанні своїх трудових (службових, посадових) обов'язків. При цьому працівниками визнаються громадяни, які виконують роботу на підставі трудового договору (контракту), а також громадяни, які виконують роботу за цивільно-правовим договором, якщо при цьому вони діяли або повинні були діяти за завданням відповідної юридичної особи або громадянина і під його контролем за безпечним веденням робіт. Відповідно, при заподіянні спортсмену каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я відшкодуванню підлягають: втрачений потерпілим заробіток (дохід), який він мав або точно міг мати, а також додатково понесені витрати, викликані ушкодженням здоров'я, в тому числі витрати на лікування, додаткове харчування, при дбанні лікарських засобів, протезування, сторонній догляд, санаторно-курортне лікування, придбання спеціальних транспортних засобів, підготовку до іншої професії, якщо встановлено, що потерпілий потребує цих видів допомоги та догляду і не має прав на їх безкоштовне отримання¹. Обсяг і розмір відшкодування шкоди, що належить потерпілому, можуть бути збільшені на підставі законодавства або договору.

До втраченого заробітку (доходу) потерпілого включаються всі види оплати його праці за трудовими і цивільно-правовими договорами як за місцем основної роботи, так і за сумісництвом, що обкладаються прибутковим податком. Не враховуються виплати одноразового характеру. Усі види заробітку (доходу) враховуються в сумах, нарахованих до утримання податків. Згідно із ЦК України потерпілий, який частково втратив працездатність, вправі у будь – який час вимагати від особи, на яку покладено обов'язок відшкодування шкоди, відповідного збільшення розміру його відшкодування, якщо працездатність потерпілого на далі зменшилася в зв'язку із заподіяною ушкодженням здоров'я порівняно з тією, яка була у нього до моменту присудження йому відшкодування шкоди.

Особа, на яку покладено обов'язок відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю потерпілого, має право вимагати відповідного зменшення розміру відшкодування, якщо працездатність потерпілого зросла порівняно з тією, яка була у нього на момент присудження йому відшкодування шкоди.

Постраждалий унаслідок спортивної травми спортсмен може претендувати і на відшкодування моральної шкоди. Згідно із ЦК суд може покласти на порушника обов'язок грошової компенсації зазначеної шкоди, якщо громадянину завдано моральної шкоди (фізичні або моральні страждання) діями, що порушують його особисті немайнові права або посягають на належні громадянину інші нематеріальні блага, а також в інших випадках, передбачених законодавством. Характер фізичних і моральних страждань оцінюється судом з урахуванням фактичних обставин, при яких була заподіяна моральна шкода, та індивідуальних особливостей потерпілого.

5. Адміністративна відповідальність за проступки у галузі фізичної культури та спорту

Адміністративна відповідальність – це вид юридичної відповідальності, яка характеризується такими ж ознаками, як остання (настає на підставі норм права за порушення правових норм, пов'язана з державним примусом,

призначається держав ними органами). Поряд із цим слід звернути увагу на особливості, які притаманні тільки їй: а) її підставою є адміністративний проступок; б) накладається як на індивідуальні, так і на колективні суб'єкти, винні у вчиненні адміністративного проступку; в) врегульована нормами адміністративного права, які передбачають вичерпний перелік адміністративних порушень, стягнень, державних органів, уповноважених на притягнення до відповідальності; г) передбачено особливий порядок притягнення до адміністративної відповідальності, який характеризується оперативністю, економічністю, спрощеністю; д) притягнення до адміністративної відповідальності у більшості випадків здійснюється в адміністративному (позасудовому) порядку тощо.

Як вказані, такі і інші положення адміністративно-деліктного права (щодо трьох підстав адміністративної відповідальності, ознак і складу адміністративного проступку тощо) залишаються справедливими і стосовно адміністративної відповідальності за проступки у галузі фізичної культури і спорту. Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачає лише в чотирьох статтях проступки, які стосуються галузі фізичної культури і спорту (а точніше – спорту): ст.ст. 85, 172-8, 172-9, 172-9-1. При цьому, три останніх стосуються адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією у фізкультурно-спортивній сфері, і лише одна (ст. 172-9-1) повністю і виключно спрямована на досліджувану соціальну галузь.

Ч. 4 ст. 85 КУпАП передбачає відповідальність за грубе порушення правил рибальства (рибальство із застосуванням вогнепальної зброї, електроструму, вибухових або отруйних речовин, інших заборонених знарядь лову, промислових знарядь лову особами, які не мають дозволу на промисел, вилов водних живих ресурсів у розмірах, що перевищують встановлені ліміти або встановлену правилами любительського і спортивного рибальства добову норму вилову). Об'єктом даного проступку є все-таки не відносини у сфері спорту, а пов'язані із останніми відносини щодо охорони природи та використання природних ресурсів (у даному разі, водних живих ресурсів); підтвердженням цього може бути і назва Глави 7 КУпАП.

Об'єктивна сторона правопорушення сформульована у статті складним способом: частина протиправних способів поведінки прямо перераховується (рибальство із застосуванням вогнепальної зброї, електроструму ...), але інша частина диспозиції є банкетною та відсилає до правил любительського і спортивного рибальства. Після ознайомлення із останніми стає зрозуміло, що забороненим є вивезення із водойми загального користування одним риболовом більше ніж 3 кг. риби чи 30 шт. раків на добу (п. 4.6. правил) тощо.

Суб'єкт досліджуваної (спортивної) частини проступку загальний, але ним може бути і спеціальна особа (неповнолітній, що займається спортивним рибальством). Суб'єктивна сторона грубого порушення правил любительського і спортивного рибальства виражається лише у формі умислу. При нагідно зауважимо, що діюче законодавство 1 визначає «спортивне рибальство» як один із видів любительського рибальства, а тому в КУпАП та інших нормативних актах достатньо було б вказувати лише на правила любительського рибальства.

Статтею 172-8 КУпАП встановлено відповідальність за не законне розголошення або використання в інший спосіб особою у своїх інтересах

інформації, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових повноважень. Для нас значимим є те, що коло суб'єктів цього адміністративного проступку визначається зокрема і шляхом посилання на ч. 2 ст. 17 Закону «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань», згідно із якою: «суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення, що впливають на результати офіційних спортивних змагань, є особи, зазначені в частині третій статті 6 цього Закону, які вчинили корупційне правопорушення; особи, які порушили заборону, встановлену в частині четвертій статті 8 цього Закону; особи, які примушували чи підбурювали цих суб'єктів до правопорушень або вступили з ними у змову». Розкриваючи та деталізуючи зміст відсилочних формулювання, до суб'єктів проступку, передбаченого ст. 172-8 КУпАП, у галузі спорту відносяться: 1) Спортсмени, тобто фізичні особи, які систематично займаються певним видом (видами) спорту, визнаним в Україні, та беруть участь у спортивних заходах. Значимо, що спортсменами (у контексті відповідальності) вважаються лише особи, які займають визнаними видами спорту. Таким чином, факти вчинення проступку особами, котрі систематично займаються невизнаними видами спорту фактично залишаються поза адміністративно-правовою каранистю, що, переконані, потребує виправлення. 2) Особи допоміжного спортивного персоналу, тобто тренери, наставники, менеджери, агенти, працівники команди, офіційні особи команди, медичний та інший персонал, що обслуговує або лікує спортсменів, які беруть участь або готуються до спортивних змагань. 3) Посадові особи у сфері спорту, тобто власники, акціонери, керівники чи працівники юридичних осіб, які організують і сприяють спортивним змаганням, а також особи, уповноважені на проведення офіційного спортивного змагання, керівники і працівники міжнародної спортивної організації, інших компетентних спортивних організацій, що визнають змагання. Ми вже відмічали сумнівність внесення власників та акціонерів юридичних осіб до категорії «посадові особи у сфері спорту»; з прикладною метою міг бути застосований інший, більш змістовно широкий, термін, але власники і акціонери однозначно не відповідають загальним ознакам поняття «посадові особи». Група ж осіб, уповноважених на проведення офіційного спортивного змагання, включає: спортивних суддів змагання, членів журі, інспекторів, делегатів, інших акредитованих осіб, які мають спеціальну професійну підготовку і в установленому порядку призначені для проведення офіційного спортивного змагання. 4) Особи, які примушували чи підбурювали будь-якого суб'єкта попередньої групи до правопорушень або вступили з ним у змову. Об'єктом незаконного використання ексклюзивної спортивної інформації є відносини у сфері спорту, які спрямовані на недопущення впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань (щодо дотримання правил чесної гри). Об'єктивна сторона проступку характеризує його як правопорушення із формальним складом (достатньо лише розголошення чи іншого використання інформації у своїх інтересах, незалежно від наслідків, які це мало для змагання) та може виражатися в різних діяннях: публічна розповідь, передання інформації окремій особі, свідоме залишення інформації у місці, де з нею може ознайомитися невизначене коло осіб, невербальні рухи як відповідь на задані з метою отримання інформації запитання тощо. Суб'єктивна сторона проступку, передбаченого ст. 172-8

КУпАП, виражається у формі умислу; на перший погляд може здатися, що «розголошення» ймовірно і через необережність, але обов'язкова вимога здійснення цього «у своїх інтересах» (які мають усвідомлюватися), залишає місце лише для умислу.

Ст. 172-9 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за невжиття уповноваженою особою заходів щодо протидії корупції, в т.ч. у сфері спорту. Суб'єктом цього правопорушення (його спортивного аспекту) є особи, зазначені в ч. 3 ст. 17 Закону «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань», тобто такі, що не вжили передбачених у цій сфері заходів (в т.ч. не застосували спортивно-змагальні санкції) у разі виявлення корупційного правопорушення: 1) посадові і службові особи спеціально уповноважених суб'єктів загального запобігання корупції (органів прокуратури, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань запобігання корупції) – вони компетентні протидіяти корупції і у сфері спорту; 2) посадові і службові особи Міністерства молоді та спорту України; 3) посадові і службові особи спортивних федерацій, Національного олімпійського комітету України, Спортивного комітету України, інших спортивних організацій, їхніх під розділів, до компетенції яких належить організація та забезпечення проведення офіційних спортивних змагань і визначення результатів цих змагань, проведення відповідних перевірок і прийняття рішень за їх наслідками; 4) посадові особи у сфері спорту (їх перелік вже зазначався). Об'єктом вказаного правопорушення є суспільні відносини у сфері спорту, а також у сфері запобігання корупції. Об'єктивна сторона виражається у бездіяльності – невжиття передбачених законом заходів у разі виявлення корупційного правопорушення у сфері спорту (формальний склад). Суб'єктивна сторона, як на нас, визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини у форм умислу або необережності.

Статтею 172-9-1 КУпАП закріплена відповідальність за порушення заборони розміщення ставок на спорт заінтересованими сторонами офіційного спортивного змагання, в якому вони беруть участь, з одержанням за це неправомірної вигоди в розмірі, що не перевищує двадцяти прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Суб'єктами цього проступку є спортсмени, особи допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадові особам у сфері спорту, які розмістили ставки на спорт щодо результатів офіційного спортивного змагання, в якому вони або їхня команда беруть участь. Суб'єктивна сторона виражається виною лише у формі умислу. Об'єкт – ідентичний об'єкту двох попередніх охарактеризованих проступків. Об'єктивна сторона характеризується діянням (розміщення ставок), наслідками (одержання неправомірної вигоди, що не перевищує двадцяти прожиткових мінімумів для працездатних осіб) та причинним зв'язком між діянням і наслідками; тобто, цей проступок має матеріальний склад. Відносно нього слід відмітити два аспекти. По-перше, якщо отримана в результаті розміщення ставки неправомірна вигода перевищує двадцять прожиткових мінімумів (на даний час це 33680 грн.), то наявний склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 369-3 Кримінального кодексу України. По-друге, випадки розміщення ставок в результаті яких неправомірна вигода взагалі не була отримана нібито залишаються поза адміністративною або кримінальною юрисдикцією;

ймовірним є застосування лише спортивно-змагальних (корпоративних) санкцій спортивними організаціями. Подібна ситуація видається неприйнятною, адже заборона розміщувати ставки суб'єктам спортивних відносин, як залучені до конкретного змагання, прямо передбачена в ч. 4 ст. 8 Закону «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань», а тому і юрисдикційне забезпечення відповідної правової вимоги також має передбачатися на рівні закону (у вигляді власне юридичної – адміністративної – відповідальності).

Переважаючим видом санкцій, що застосовують за вчинення розглянутих адміністративних правопорушень у сфері спорту, є штраф. Лише в двох статтях передбачається застосування конфіскації як додаткової санкції: ч. 4 ст. 85 – конфіскація знарядь і за собою вчинення правопорушення і (на розсуд лідируючого суб'єкта) незаконно добутих водних живих ресурсів; ч. 1 ст. 172-9-1 – конфіскація грошей, одержаних внаслідок адміністративного правопорушення. Статті 172-9 та 172-9-1 передбачають кваліфікуючу ознаку – повторність вчинення проступку. У останньому випадку ч. 2 ст. 172-9-1 передбачає ще один вид додаткового стягнення: позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік. Тобто, загалом санкція ч. 2 ст. 172-9-1 КУпАП визначається наступним чином: «тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією грошей, одержаних внаслідок адміністративного правопорушення, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік». Подібна конструкція санкції статті (основне стягнення та два безальтернативних додаткових) суперечить загальній правовій вимозі: «за одне адміністративне правопорушення може бути накладено основне або основне і додаткове стягнення» (ч. 2 ст. 25 КУпАП).

6. Вирішення спортивних спорів.

В ході конституційної реформи стаття 124 Конституції України зазнала деяких змін, які дозволяють впевнено говорити про подаліше практичне переосмислення порядку захисту порушених прав: як і раніше, Конституція вказує, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом, а правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, юрисдикція яких поширюється на будь-який юридичний спір. В той же час, конституційною новелою, відображеною і в нових редакціях процесуальних кодексів, стала норма, відповідно до якої законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору. Поряд з такими імперативними приписами Конституція України у статті 55 надає кожному право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Отже, універсальною формою захисту залишається все ж таки судова форма, а тому доцільним буде дослідити особливості ви значення юрисдикції судів на вирішення спорів, що впливають зі спортивних правовідносин. З огляду на суб'єктний склад та характер правовідносин, що виникають між суб'єктами сфери фізичної культури і спорту, на дані правовідносини поширюється юрисдикція як загальних, господарських, так і адміністративних судів. Так, відповідно до ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у

публічно-правових спорах, однак якщо казати саме про спори, пов'язані із спортивними правовідносинами, до таких спорів може бути віднесено справи у: 1) спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності (наприклад, спори щодо оскарження: рішення відповідного центрального органу виконавчої влади про встановлення державної системи спортивних звань, розрядів та категорій, порядок їх присвоєння та позбавлення), крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження; 2) спорах, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів (наприклад, спір з приводу виконання угоди про делегування центральним органом виконавчої влади з фізичної культури і спорту повноважень всеукраїнському фізкультурно-спортивному товариству); 3) за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом; 4) спорах фізичних чи юридичних осіб із розпорядником публічної інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності у частині доступу до публічної інформації; 5) спорах щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності; 6) спорах щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб; 7) спорах щодо формування складу державних органів, органів місцевого самоврядування, обрання, призначення, звільнення їх посадових осіб.

В той же час, юрисдикція адміністративних судів не поширюється на справи: 1) що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України; 2) що мають вирішуватися в порядку кримінального судочинства; 3) про накладення адміністративних стягнень, крім випадків, визначених цим Кодексом; 4) щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) громадського об'єднання, саморегулятивної організації віднесені до його (її) внутрішньої діяльності або виключної компетенції, крім справ у спорах, визначених пунктами 9, 10 частини першої статті 19 КАСУ. Саме останнє положення є вкрай важливим у сфері спортивних правовідносин: оскільки діяльність суб'єктів професійного спорту реалізується на рівні громадських об'єднань (федерацій, спілок тощо) така норма дозволяє реалізувати принцип невтручання державних органів у внутрішню діяльність громадського об'єднання. Наприклад, саме тому неможливим видається оскарження центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері спорту (Мінмолодьспорт) результатів спортивних змагань, проведених на підставі регламенту спортивної федерації з конкретного виду спорту.

Ст. 20 Господарського процесуального кодексу України вказує на справи, що відносяться до юрисдикції господарських судів. До них віднесено справи у спорах, що виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності, та інші справи у визначених законом випадках, зокрема: 1) справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні і виконанні правочинів у господарській діяльності (наприклад, щодо продажу трансферних прав, інформації та прав на використання навчально-тренувального процесу), крім

правочинів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, а також у спорах щодо правочинів, укладених для забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи – підприємці; 2) справи у спорах, що виникають з корпоративних відносин, в тому числі у спорах між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи або між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером, членом), у тому числі учасником, який вибув, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів; 3) справи у спорах, що виникають з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі, крім правочинів у сімейних та спадкових правовідносинах; 4) справи у спорах щодо цінних паперів, в тому числі пов'язані з правами на цінні папери та правами, що виникають з них, емісією, розміщенням, обігом та погашенням цінних паперів, об'ємом прав на цінні папери, зобов'язаннями за цінними паперами, крім боргових цінних паперів, власником яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та векселів, що використовуються у податкових та митних правовідносинах; 5) справи у спорах щодо права власності чи іншого речового права на майно (рухоме та нерухоме, в тому числі землю), реєстрації або обліку прав на майно, яке (права на яке) є предметом спору, визнання недійсними актів, що порушують такі права, крім спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та спорів щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, а також справи у спорах щодо майна, що є предметом забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи – підприємці; 6) справи про банкрутство та справи у спорах з майновими вимогами до боржника, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, у тому числі справи у спорах про визнання недійсними будь-яких правочинів (договорів), укладених боржником; стягнення заробітної плати; поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника, за винятком спорів про визначення та сплату (стягнення) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до Податкового кодексу України, а також спорів про визнання недійсними правочинів за позовом контролюючого органу на виконання його повноважень, визначених Податковим кодексом України; 7) справи за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство; 8) справи у спорах щодо оскарження актів (рішень) суб'єктів господарювання та їх органів, посадових та службових осіб у сфері організації та здійснення господарської діяльності, крім актів (рішень) суб'єктів владних повноважень, прийнятих на виконання їхніх владних управлінських функцій, та спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем; 9) справи про оскарження рішень третейських судів та про видачу наказу на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України «Про третейські суди», якщо такі рішення ухвалені у спорах, зазначених у цій статті; 10) справи у спорах між юридичною особою та її посадовою особою (у тому числі посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю) такої посадової особи, за позовом власника (учасника, акціонера) такої юридичної особи, поданим в її інтересах; 11) вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, визнання недійсними актів, що

порушують права на майно (майнові права), якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав чи спору, що виник з корпоративних відносин, якщо цей спір підлягає розгляду в господарському суді і переданий на його розгляд разом з такими вимогами; 12) справи у спорах про захист ділової репутації, крім спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем або самозайнятою особою; 13) інші справи у спорах між суб'єктами господарювання; 14) справи за заявами про видачу судового наказу, якщо заявником та боржником є юридична особа або фізична особа – підприємець.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності (розпочне свою роботу з дня, наступного за днем опублікування Головою Вищого суду з питань інтелектуальної власності в газеті «Голос України» повідомлення про початок роботи даного суду) розглядатиме справи щодо прав інтелектуальної власності, зокрема: 1) справи у спорах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку (знак для товарів і послуг), комерційне найменування та інших прав інтелектуальної власності, в тому числі щодо права попереднього користування 2) справи у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси; 3) 4) справи про визнання торговельної марки добре відомою; справи у спорах щодо прав автора та суміжних прав, в тому числі спорах щодо колективного управління майновими правами автора та суміжними правами; 5) справи у спорах щодо укладання, зміни, розірвання і виконання договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, комерційної концесії; 6) справи у спорах, які виникають із відносин, пов'язаних із захистом від недобросовісної конкуренції, щодо: неправомірного використання позначень або товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу; збирання, розголошення та використання комерційної таємниці; оскарження рішень Антимонопольного комітету України із визначених цим пунктом питань.

Цивільна юрисдикція загальних судів встановлюється ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України: суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства.

Тому, наприклад, трудові спори між спортсменами та роботодавцем розглядаються в порядку цивільного судочинства. Юрисдикцію щодо вирішення спорів, що впливають зі спортивних правовідносин, можна поділити на такі групи: 1) виключна, тобто така, що передбачає розгляд конкретної справи лише судом в порядку конкретного виду судочинства (наприклад, вирішення питань, пов'язаних із банкрутством футбольного клубу можливе лише в порядку, передбаченому Господарським процесуальним кодексом України); 2) альтернативна – передбачає можливість вибору зацікавленою особою юрисдикційного органу, до якого можна звернутися за вирішенням конкретного спору (наприклад, спори щодо трансферних зобов'язань, які можуть бути вирішені як судами, так і квазіарбітражними органами). Однак на практиці сторони вимушені обирати саме позасудовий розгляд; 3) договірна, яка передбачає право зацікавлених осіб домовитись про передачу спору на розгляд

конкретному юрисдикційному органу (наприклад, третейському суду чи арбітражу).

Спортивні цивільні спори зазвичай виникають між спортсменами та тренерами, спортсменами та федераціями окремого виду спорту, спортсменами та Національним олімпійським комітетом України (НОК), спортсменами та професійними клубами тощо. Вони можуть стосуватися спорів про визнання недійсними чи розірвання договорів про організацію тренувань або контр актів між спортсменами та професійними клубами, стягнення невиключеної заробітної плати, спростування недостовірної інформації, заборону неправомірного використання торгової марки, ретрансляції (стрімінгу) трансляцій спортивних подій та ін. Протягом останніх років особливого значення набули спори щодо стягнення заборгованості по заробітній платі та середнього заробітку за час затримки розрахунку, оскільки значна кількість роботодавців (клубів) порушують трудове законодавство. Для прикладу, Рішенням Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 29 листопада 2017 року позовні вимоги ОСОБА_5 до товариства з обмеженою відповідальністю «Професійний футбольний клуб «Сталь» про стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку було стягнуто з ТОВ «ПФК «Сталь» двадцять сім тисяч сто сорок вісім гривень на користь позивача. Колегія суддів судової палати у цивільних справах апеляційного суду Дніпропетровської області апеляційну скаргу ТОВ «Професійний футбольний клуб «Сталь» залишила без задоволення. Спортивні господарські спори також можна віднести до числа найбільш поширених.

Такі спори зазвичай стосуються вирішення спорів між професійними клубами та їх контрагентами. Такими спорами можуть бути спори про визнання недійсними чи розірвання договорів про оренду спортивних комплексів, організацію та проведення трансляцій матчів, надання технічного чи титульного спонсорства, вилучення контрафактної продукції, яка містить емблеми професійного клубу чи інші зареєстровані торгові марки тощо.

Також до цієї групи потрібно віднести справи про банкрутство суб'єктів спорту. Для прикладу, Господарським судом Запорізької області задоволено позовну заяву Товариства з обмеженою відповідальністю «Професійний футбольний клуб Металург-Запоріжжя» до Комунального підприємства «Центральний стадіон» про зобов'язання повернути в натурі майно передане на зберігання, а саме 447 об'єктів індивідуально визначеного рухомого та нерухомого майна, оскільки відповідач не повернув вказане майно на першу вимогу позивача.

Спортивні адміністративні спори є доволі специфічними і не так часто трапляються на практиці. До даної групи спорів можна віднести спори щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади або місцевого самоврядування чи їх посадових осіб, що стосуються сфери спорту (Міністерства молоді та спорту України, Антимонопольного комітету, Державної регуляторної служби України, обласних та районних державних адміністрацій, районних, міських, районних у містах, селищних та сільських рад), стягнення податкового боргу, передачу майна у податкову заставу та інші.

7. Розгляд спортивних спорів Міжнародним спортивним арбітражним судом

Ідея створення Спортивного арбітражного суду належить президенту Міжнародного олімпійського комітету Хуану Антоніо Самаранчу. У 1982 році на сесії МОК в Римі член МОК Кеба Мбайє, який на той час був суддею Міжнародного суду справедливості в Гаазі, очолив робочу групу, завданням якої була підготовка статуту такого органу, який незабаром перетворився у «Спортивний арбітражний суд». У 1983 році сесія МОК офіційно затвердила статут CAS, який набрав чинності 30 червня 1984 року. Одночасно зі статутом були розроблені і процедурні правила. На початку своєї діяльності Спортивний арбітражний суд зосередив свою увагу на двох основних напрямках: 1) розгляд спорів в галузі спорту, незалежно від їх правової природи, як орган першої інстанції; 2) надання консультацій спортивним організаціям і окремим особам щодо проблем і питань, що виникають в галузі спорту, які потенційно можуть привести до конфлікту інтересів.

Ці роз'яснення мали такий самий вигляд, як і рішення CAS, але не мали зобов'язуючої сили. Провадження починалося зі спроби врегулювати спір мирним шляхом або з волі сторін, або за рішенням президента CAS, якщо він вважав, що спір можна вирішити шляхом укладання мирової угоди. Якщо ж мирову угоду укласти було неможливо, починалося арбітражне провадження. У 1991 році CAS опублікував Керівництво з арбітражу, в тому числі кілька моделей арбітражних застережень. Серед них був пункт для включення в статуту і регламенти спортивних федерацій чи клубів, в якому зазначалося: «Будь-який спір, що виникає із застосування норм цього Статуту та Регламенту ... Федерації, який не може бути врегульований мирним шляхом, повинен бути вирішений трибуналом, сформованим відповідно до Статуту та Регламенту CAS, за виключенням будь-якого звернення до судів загальної юрисдикції. Сторони зобов'язуються дотримуватися за значеного Статуту та Регламенту і прийняти винесене рішення та жодним чином не перешкоджати його виконанню. Міжнародна федерація кінного спорту (FEI) була першою, яка внесла це положення у свій статут. В зв'язку з цим з'явився ще один напрям діяльності Спортивного арбітражного суду – розгляд апеляцій, поданих на рішення дисциплінарних органів спортивних організацій.

Ян Блекшоу в даному контексті згадує гучну справу Ельмара Гунделя, який подав апеляцію до CAS на основі арбітражного застереження, яке містилося в статуті Міжнародної федерації кінного спорту. Винесене CAS рішення частково задовольняло вимоги спортсмена, відсторонення було скорочено з трьох місяців до одного. Проте, незадоволений рішенням CAS, Гундель звернувся до Федерального Верховного суду Швейцарії (SFT). Він оскаржував дійсність арбітражного рішення на тій підставі, що воно не відповідає вимогам неупередженості та незалежності. У своєму рішенні SFT визнав CAS як істинний арбітражний суд і зазначив, що CAS не є органом FEI (діяльність Спортивного арбітражного суду отримала своєрідний «знак якості»). В своєму рішенні SFT також звернув увагу на зв'язок CAS і МОК.

Спортивний арбітражний суд перебував у тісних економічних та організаційних зв'язках з Міжнародним Олімпійським Комітетом. Саме тому, ставилась під сумнів незалежність рішень CAS в разі, якщо МОК є стороною

спору. З огляду на це рішення, незабаром Статут та Регламент CAS були повністю переглянуті. Найбільшою ж зміною в результаті цієї реформи стало створення Міжнародної ради з питань спортивного арбітражу (ICAS), яка стала вищим органом управління CAS та замінила собою МОК. Таким чином, CAS став повністю незалежним від МОК. Основним завданням ICAS є забезпечення незалежності CAS і прав сторін. ICAS складається з двадцяти членів, досвідчених юристів, які призначаються на один або декілька поновлюваних чотирирічних строки. Такі призначення відбуваються протягом останнього року кожного чотирирічного циклу. Після призначення члени ICAS підписують заяву, зобов'язуючись виконувати свої обов'язки особисто, з повною об'єктивністю та незалежністю. Зокрема, вони: зобов'язані дотримуватися конфіденційності, як зазначено в статті R43 Кодексу CAS; не можуть бути включені до списку арбітрів або медіаторів CAS; не можуть діяти в якості представника будь-якої сторони в провадженнях у CAS.

Нововведення у структурі CAS були затверджені Паризькою угодою «Про створення Міжнародної ради з питань спортивного арбітражу» 22 червня 1994 року. Ця угода була підписана найвищими інституціями у сфері спорту – МОК, Асоціаціями міжнародних федерацій з літніх та зимових видів спорту, Асоціацією національних олімпійських комітетів.

Результатом підписання Паризької угоди стало і визнання юрисдикції CAS міжнародними федераціями та національними олімпійськими комітетами шляхом включення відповідного арбітражного застереження в їх статuti. У 1996 році були створені два постійних децентралізованих центри, перший в Сідней в Австралії, а другий в Денвері, Сполучених Штатах Америки. У грудні 1999 року офіс з Денвера був переведений в Нью-Йорк. Ці офіси підпорядковані центральному офісу в Лозанні, проте уповноважені на ведення процедур на рівні з центральним офісом, мають власні канцелярії. Створення їх спростило доступ до CAS фізичних та юридичних осіб, зареєстрованих в Океанії та Північній Америці. Також у 1996 році створено Палату ad hoc з метою врегулювання протягом 24-х годин спорів, що виникають під час Олімпійських ігор в Атланті. Для забезпечення доступу до цієї Палати розроблено спеціальну процедуру, яка була простою, гнучкою та безкоштовною. Після успіху в Атланті спеціальні підрозділи були створені для літніх і зимових олімпійських ігор (Нагано, Сідней, Солт-Лейк-Сіті, Афінах, Турині, Пекіні, Ванкувері, Лондоні, Сочі, Пхьончхані). Спеціальні підрозділи були також створені для Ігор Співдружності з 1998 року в Куала-Лумпурі і Азіатських ігор, по чинаючи з 2014 року в Інчхоні. Залучення Ad Hoc також характерно і для футбольних змагань. Спеціальний відділ був створений для розгляду спорів на чемпіонатах Європи з футболу 2000, 2004, 2008, 2012 і 2016 р. та чемпіонатах світу з футболу 2006, 2010 і 2014 років. Федеральний Верховний суд Швейцарії в 2003 році оцінив незалежність CAS та його роль у вирішенні спортивних спорів. Справа стосувалась дискваліфікації двох російських спортсменів Лазутіної і Данилової на зимових Олімпійських іграх в Солт-Лейк-Сіті. У своєму рішенні SFT зазначив, що CAS не був «васалом МОК» і був досить незалежним від нього, а його рішення можна порівняти з рішеннями державного суду. SFT також вказав на визнання CAS міжнародним спортивним співтовариством і відзначив, що не має ніякої альтернативи цьому інституту, який вирішував би міжнародні спортивні спори швидко і недорого (...)

CAS з його поточною структурою, безсумнівно, може бути вдосконалений. Ця установа, яка в даний час отримала широке визнання залишається одним з головних оплотів організованого спорту.

У 2012 році була скасована процедура консультацій. Причиною цього відповідно до пояснень генерального секретаря CAS стало те, що запити стосувалися питань, які були предметом триваючих проваджень, і їх єдиною метою було отримання авторитетної думки, яка, навіть не маючи зобов'язуючої сили, могла вплинути на вирішення справи.

За час існування даної процедури були надані консультаційні висновки щодо: участі спортсменів, до яких були застосовані санкції за вживання допінгів в Олімпійських іграх; визначення поняття «професійний спортивний журналіст»; сутності та змісту бойових мистецтв як виду спорту; пропорційності при визначенні спортивних санкцій тощо. У 2012-2013 роках ICAS підписано угоди про співпрацю з містами Шанхай, Абу-Дабі, Куала-Лумпур і Каїром для створення альтернативних центрів, які будуть розглядати справи і сприяти спортивному арбітражу в Східній Азії і на Близькому Сході, в регіонах, де популярність професійного спорту і арбітражу постійно зростає. Відповідно до пункту 1 статті 186 Федерального закону «Про міжнародне приватне право» Швейцарії, арбітражний суд має пріоритет при ухваленні рішення про свою компетенцію щодо спору. Цей арбітражний принцип «Kompetenz-Kompetenz» є міжнародно визнаним і застосовується в тому числі і в CAS. Він також розглядається як наслідок принципу автономії арбітражної угоди. Відповідно до ст. R39 Кодексу CAS колегія повинна ухвалити рішення щодо власної юрисдикції незалежно від будь-якого провадження, що вже знаходиться на розгляді в державному суді або іншому арбітражному суді з того самого предмета і між тими ж сторонами, якщо тільки немає вагомих підстав, які вимагають при зупинення провадження. Коли юрисдикція CAS заперечується, Канцелярія CAS або Колегія, якщо вона вже сформована, запрошує протилежну сторону (сторони) надати письмову позицію щодо юрисдикції. Колегія може прийняти рішення щодо своєї юрисдикції або у попередньому рішенні, або в рішенні по суті.

Апеляція може бути подана до CAS щодо арбітражного рішення, прийнятого CAS в першій інстанції, якщо така апеляція недвозначно передбачена правилами відповідної федерації або спортивного органу. Дана стаття Кодексу CAS в сукупності з згадуванням CAS як апеляційної інстанції в статуті або в регламенті міжнародної спортивної федерації є обґрунтуванням компетенції Спортивного арбітражного суду розглядати конкретний спір.

Включення спортивною організацією в свій статут або регламент вказівки на можливість апеляції в спортивний арбітраж, є пропозицією (офертою) спортсмену укласти угоду про передачу спору на розгляд третейського суду. Подальша подача спортсменом апеляційної заяви в спортивний арбітраж (третейський суд) означає акцепт на висунуту спортивною організацією пропозицію.

Під компетенцією Спортивного арбітражного суду слід розуміти сукупність повноважень, цілей та завдань CAS щодо розгляду і вирішення спорів спортивного або іншого характеру, що стосуються спортивної діяльності або розвитку спорту, шляхом арбітражного розгляду та/або медіації, відповідно до Процедурних правил CAS. Основними напрямками діяльності CAS є: вирішення

переданих на їх розгляд спорів у першій інстанції; вирішення спорів в апеляційній інстанції в разі оскарження рішень федерацій, асоціацій або інших спортивних органів, якщо це передбачено їх статутами або регламентними документами, або спеціальною угодою; ad hoc (вирішення спорів, яке здійснюється спеціальною палатою, під час Олімпійських ігор та інших великих спортивних заходів); вирішення переданих їм на розгляд спорів шляхом медіації.

Практика останніх років свідчить, що близько 90% справ у CAS становлять апеляції.

Це зумовлено тим, що більшість національних і міжнародних спортивних організацій визнали CAS як орган останньої інстанції. Застереження про це внесені до статутів та інших документів, що регламентують їх діяльність. Крім того, відповідно до Всесвітнього антидопінгового кодексу, CAS є єдиним органом, що розглядає апеляції з даної категорії справ. Спортивний арбітражний суд формує колегії, які вирішують спори, що виникають у сфері спорту, шляхом арбітражного розгляду та/або медіації.

Такі спори можуть торкатися справ спортивного або іншого характеру, що стосуються спортивної діяльності або розвитку спорту. Тобто, сам Кодекс поділяє спори в даній сфері на безпосередньо спортивні та спори, які пов'язані зі спортом. Прикладом спору, який не є за своєю правовою природою спортивним, але тісно пов'язаний з цією сферою діяльності, можна назвати справу *Federation Francaise de Gymnastique v Sydney Organising Committee for the Olympic Games* щодо вимірювання розміру логотипу на купальнику спортсмена, а саме: чи був перевищений максимальний розмір (логотип не повинен перевищувати 12 см). Крім того, поставало питання, коли слід проводити це вимірювання: під час процесу виготовлення одягу або коли тканина розтягується на тілі при носінні. Суд прийняв рішення, що розмір логотипу підлягав вимірюванню, коли спортсмен одягав купальник.

Найбільш вживаним є поділ спорів, які розглядає CAS, на дисциплінарні та комерційні.

Комерційними є спори, які виникають між спортсменами та посередниками (агентами), клубами, тренерами з трудових, посередницьких (агентських) договорів, трансферу спортсменів, щодо компенсації або відшкодування збитків при отриманні травми гравцем тощо.

Дисциплінарні спори стосуються питань допінгу, договірних матчів та будь-яких нечесних змагань неправомірного суддівства, допуску до змагань, порушення правил змагань, порушення правил спортивної етики та чесної гри, оскарження дій і рішень фізкультурно-спортивних організацій тощо.

Основні категорії справ, які розглядає CAS:

справи з різних економічних питань (трудові і спонсорські контракти, продаж прав на телевізійне мовлення, трансфер спортсменів, тощо);

дисциплінарні справи (порушення правил спортивних змагань, неетичну поведінку спортсменів, застосування допінгу, тощо);

справи, пов'язані з організаційними питаннями (суддівство, відбір спортсменів для участі в змаганнях, тощо).